

CELSI POLICY BRIEF 2018 no.11

November 2018

PRACOVNOPRÁVNE VZŤAHY A SOCIÁLNY DIALÓG V DOBE ZDIEĽANEJ EKONOMIKY

Spracované podľa výskumnej správy CELSI č.28
pre projekt IRSDACE (VS/2016/0359)

www.celsi.sk

Kľúčové zistenia:

- Práca v oblasti zdieľanej ekonomiky je na Slovensku do značnej miery neregulovaná
- Ľudia, ktorí na svoju prácu využívajú online platformy majú nejasný status na pracovnom trhu: väčšinou ide o SZČO
- Nejasný je aj status zdieľanej ekonomiky a jej smerovanie do budúcnosti: Slovensku chýbajú strategické dokumenty a koncepcie pre túto oblasť
- Väčšina respondentov si prácou pre platformy privyrába a nie je ich hlavným zamestnaním
- Za hlavné výhody práce v zdieľanej ekonomike považujú respondenti flexibilitu a pružný pracovný čas, obávajú sa najmä nízkej a netransparentnej odmeny za prácu, zodpovednosti za škodu a bezpečnosti
- Tradiční aktéri na trhu práce z radov zamestnávateľov a odborových zväzov nevnímajú oblasť zdieľanej ekonomiky ako svoju prioritu
- Sociálny dialóg v zdieľanej ekonomike neexistuje: dôvodom sú chýbajúce štruktúry na strane „zamestnancov“ (pracovníkov online platforiem) ako aj „zamestnávateľov“ (platformy)

Autor

Mária Sedláková pracuje v Stredoeurópskom inštitúte pre výskum práce (CELSI) ako výskumná pracovníčka. Jej výskum sa zameriava na pracovnoprávne vzťahy, sociálny dialóg a kolektívne vyjednávanie v regióne strednej a východnej Európy, politiky zamestnanosti a nové, atypické formy zamestnania.

Projekt finančne podporila Európska komisia (Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie).

1. PROJEKT

Projekt **IRSDACE - Pracovnoprávne vzťahy a sociálny dialóg v dobe zdieľanej ekonomiky** (*Industrial Relations and Social Dialogue in the Age of Collaborative Economy, VS/2016/0359*) je komparatívny projekt, ktorého cieľom je zmapovať a preskúmať tradičné a inovatívne formy sociálneho dialógu a pracovnoprávných vzťahov v rámci zdieľanej ekonomiky v Dánsku, Nemecku, Francúzsku, Španielsku, Belgicku, Maďarsku a na Slovensku. Projekt sa zameriava na pracovné platformy (ako napríklad Task Rabbit), ako aj kapitálové platformy (ako Airbnb) a platformy, ktoré kombinujú obe formy (ako napríklad Uber). Cieľom štúdie je zistiť, ako tradiční aktéri na trhu práce (odborové zväzy, zamestnávateľské združenia, členské štáty a EÚ) reagujú na nárast zdieľanej ekonomiky, ako aj to, ako noví hráči na trhu práce vnímajú fungovanie platformy a pôsobenie v nich.

Projekt má päť hlavných cieľov:

- 1) definovať a konceptualizovať pojem zdieľaná/platformová/gig ekonomika, jej miesto na trhu práce, politiky zamestnanosti a pracovné vzťahy v sektore
- 2) analyzovať diskurz o zdieľanej ekonomike medzi sociálnymi partnermi a zainteresovanými aktérmi v oblasti pracovnoprávných vzťahov
- 3) zhodnotiť vplyv a skúseností ľudí pracujúcich v zdieľanej ekonomike na pracovnoprávne vzťahy a sociálny dialóg v sektore
- 4) porovnať skúseností z rôznych krajín formou komparatívnej analýzy
- 5) analyzovať ako by mala politika zamestnanosti na úrovni EÚ reflektovať nárast práce v sektore zdieľanej ekonomiky.

Jedným z počiatočných problémov, na ktorý sme pri projekte IRSDACE narazili, bolo slovo „collaborative“ v názve projektu. Pre výskumných partnerov sa ukázalo, že táto nová realita zahŕňa mnoho situácií, v ktorých sa neuskutočňuje žiadna spolupráca („collaborative economy“) a ani zdieľanie („sharing economy“). Preto sa výskumní partneri rozhodli pre používanie neutrálneho termínu „platformová ekonomika“. Avšak pri kontaktovaní online platformy a ľudí, ktorí pracujú pre platformy, ako aj po prvotných rozhovoroch s vnútroštátnymi aktérmi na trhu práce, boli vedci postavení pred nutnosť používať miestny jazyk zodpovedajúci opisu ekonomiky, ktorá je založená na zdieľaní a spolupráci. Ide o názvy, ktoré sú známe širokej verejnosti. Preto odporúčame, aby sa tieto pojmy považovali za synonymá v súvislosti s výsledkami projektu IRSDACE v rôznych krajinách.

V rámci projektu bolo vypracovaných 7 prípadových štúdií týkajúcich sa Belgicka, Francúzska, Nemecka, Slovenska, Maďarska, Španielska a Dánska. Prípadové štúdie krajín boli pripravené na základe analýzy literatúry, rozhovorov a fókusových skupín. Použité metódy a výsledky pre každú krajinu sú opísané v každej individuálnej štúdií. Konečný výstup projektu spracúva výsledky národných prípadových štúdií do záverečnej komparatívnej štúdie.

Projekt sa začal v januári 2017 a trvá do decembra 2018. Koordinátorom projektu je Centre for European Policy Studies (CEPS), Belgicko. Partnermi projektu sú Stredoeurópsky inštitút pre výskum práce (CELSI), Slovensko, Institute for the Study of Labor (IZA), Nemecko, Fundación Alternativas (FA), Španielsko a Univerzita v Kodani (FAOS), Dánsko.

2. PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Obsah a metodológia

Prípadová štúdia o zdieľanej ekonomike na Slovensku bola napísaná podľa spoločnej metodiky projektu IRSDACE. Poskytuje prehľad o činnosti online platforiem na Slovensku, ich postavení na slovenskom pracovnom trhu a pracovnoprávných vzťahoch v oblasti zdieľanej ekonomiky. Hlavným prínosom štúdie je, že na základe jedinečného empirického výskumu analyzuje diskurz o zdieľanej ekonomike medzi tradičnými aktérmi na trhu práce (sociálni partneri), ako aj medzi poskytovateľmi online platforiem a pracovníkmi online platforiem v troch sektoroch ekonomiky: v oblasti ubytovacích služieb, osobnej prepravy a v oblasti tzv. mikropráce. Štúdia tiež analyzuje skúseností pracovníkov platforiem z pohľadu pracovných podmienok, pracovnoprávných vzťahov a podmienok pre vznik sociálneho dialógu v zdieľanej ekonomike na Slovensku. Pojmy „zdieľaná ekonomika“ a „platformová ekonomika“ sa v štúdii používajú zameniteľne. Ľudia, ktorí na svoju prácu používajú online platformy, sa v tejto správe nazývajú „pracovníci (online) platforiem“.

Štúdia metódami kvalitatívneho výskumu pracuje s analýzou relevantnej literatúry, právnych predpisov platných, spravodajských článkov, sociálnych médií a iných relevantných dokumentov a výstupov. Empirická časť výskumu je založená na kvalitatívnych pološtruktúrovaných rozhovoroch zozbieraných počas trvania projektu IRSDACE (január 2017- december 2018) na základe spoločnej metodológie vypracovanej výskumným tímom IRSDACE. Celkovo sa na Slovensku uskutočnilo deväť rozhovorov so sociálnymi partnermi vrátane

rozhovorov so zástupcami a poskytovateľmi platforiem a dvanásť rozhovorov s pracovníkmi online platforiem. Šesť rozhovorov prebehlo v rámci fokusovej skupiny v novembri 2017.

3. VÝSLEDKY

Zdieľaná ekonomika sa na Slovensku ešte nestala horúcou témou a prioritou pre tradičných aktérov na trhu práce, či predstaviteľov štátu. Zatiaľ čo konkrétne štatistiky a údaje o veľkosti zdieľanej ekonomiky nie sú k dispozícii, rast cestovného ruchu na Slovensku, ktorý ovplyvňuje dve z troch skúmaných odvetví - ubytovanie a osobnú dopravu – má za dôsledok pokojný prístup tradičných sociálnych partnerov k nárastu popularity zdieľanej ekonomiky. Orgány štátnej správy vykazujú relatívne malý záujem o zdieľanú ekonomiku, obmedzenú na diskusie o konkrétnych legislatívnych opatreniach a všeobecnom právnom rámci pre platformovú ekonomiku.

Štúdia na základe rozhovorov s pracovníkmi pre online platformy identifikovala hlavné výzvy v oblasti práce, ktorými sú:

- **Nejasný status** ľudí, pracujúcich pre online platformy na trhu práce
- **Nedostatok jasných pravidiel**, ktorými by sa títo ľudia mali riadiť a neprehľadnosť v reguláciách, vrátane povinnosti platenia daní
- **Odmena za prácu**, ktorá je v oblasti mikropráce považovaná za nedostatočnú a v oblasti osobnej prepravy za neovplyvniteľnú a jednostranne určenú

- **Pracovný čas a flexibilita** pracovníkov online platforiem – flexibilita, ktorá je považovaná za jednu z najväčších výhod zdieľanej ekonomiky, má aj svoju obrátenú stránku a to najmä v oblasti ubytovania, kde sa očakáva vysoká flexibilita v prospech zákazníka
- **Systém hodnotenia** – respondenti vo všetkých sektoroch považujú systém hodnotenia za výhodu aj nevýhodu. Na jednej strane zvyšuje kvalitu poskytovaných služieb pre zákazníkov, na strane druhej môže vyvolať neprimeraný tlak spojený so stresom v snahe udržať si čo najlepšie hodnotenie
- **Zodpovednosť za škodu a bezpečnosť** – väčšina pracovníkov online platforiem si nie je istá, ako postupovať v prípade problémov. Tie zahŕňajú obavy o zodpovednosti za poškodenie majetku, ale aj obavy o svoju bezpečnosť, ako aj bezpečnosť zákazníkov.

Priestor pre sociálny dialóg v zdieľanej ekonomike

Respondenti sa zhodujú v tom, že pracovníci online platforiem nie sú zamestnancami a poskytovatelia/vlastníci platforiem nie sú ich zamestnávateľmi. Tento postoj ovplyvňujú dva faktory, dobrovoľnosť ich práce pre platformu a možnosť kedykoľvek ju opustiť. Pracovníci online platforiem sa preto považujú za kategóriu ľudí, ktorá nevykonáva závislú prácu.

Sociálny dialóg v odvetví zdieľanej ekonomiky nie je prítomný. Tradiční sociálni partneri však neformálne problematiku zdieľanej ekonomiky sledujú. Svoju

pozornosť zameriavajú predovšetkým na právne predpisy a legislatívny rámec. Zástupcovia zamestnancov - odbory - vidia niekoľko prekážok pre začlenenie tohto typu pracovníkov do svojich štruktúr. Odborové zväzy tvrdia, že prítomnosť pracovníkov online platforiem naprieč všetkými odvetvami ekonomiky a ťažkosti v identifikácii takýchto ľudí znemožňujú pokusy o ich organizáciu.

Zamestnávatelia nevidia potrebu kolektívne vyjednávať v sektoroch, kde často neexistujú kolektívne zmluvy vyššieho stupňa ani pre tradičné formy zamestnávania (osobná preprava, ubytovacie služby) a malé množstvo, alebo žiadne kolektívne zmluvy na podnikovej úrovni v oblasti ubytovacích služieb a dopravy, s výnimkou zdravotnej starostlivosti, ktorá tvorí tzv. proxy sektor k starostlivosti o ľudí v rámci mikropráce a mikroúväzkov.

Na rozdiel od iných štátov EÚ, kde snaha organizovať sa prichádza väčšinou zo strany pracovníkov online platforiem, na Slovensku registrujeme snahy o začlenenie platforiem do zamestnávateľských štruktúr a zväzov. V roku 2018 sa Uber stal členom Republikovej únie zamestnávateľov – RÚZ (ako aj ITAS). Toto začlenenie platformy Uber do tradičných štruktúr pracovnoprávných vzťahov, zväzu zamestnávateľov, sa stretlo s prekvapením a niektorí zamestnávatelia združení v RÚZ vyjadrili znepokojenie nad potenciálnou roztrieštenosťou a rôznorodosťou záujmov v rámci zastúpenia zamestnávateľov.

Na druhej strane pracovníci online platforiem neprejavujú takmer žiadny záujem združovať sa. Na strane pracujúcich sa vedú len neformálne diskusie, často na sociálnych sieťach ako Facebook alebo

WhatsApp. V priebehu roka 2018 však napríklad vzniklo občianske združenie v ubytovacom sektore, ktoré malo za cieľ združovať poskytovateľov ubytovania prostredníctvom platformy AirBnb.

Rozhovory s jednotlivcami pracujúcimi pre online platformy ukázali, že títo ľudia nevidia potenciál združovať sa, prípadne reprezentovať spoločné záujmy. Tento pohľad sa však mierne zmenil v priebehu fokusovej skupiny, kde sa veľká časť respondentov zhodla na tom, že zastúpenie spoločných záujmov môže byť v budúcnosti užitočné.

Odporúčania

Ďalšie kroky v oblasti zdieľanej ekonomiky na Slovensku by sa mohli inšpirovať výsledkami identifikovanými v tomto výskume. Slovensko by ako prvú vec malo prijať národnú stratégiu pre prácu v zdieľanej ekonomike. Po druhé, mala by sa objasniť právne postavenie pracovníkov v zdieľanej ekonomike, vrátane ich úloh a zodpovedností voči miestnym a štátnym orgánom. Po tretie, s rastúcim počtom ľudí, ktorí pracujú pre nové typy online platforiem, by Slovensko malo začať zhromažďovať relevantné dáta, ktoré by umožnili ďalší výskum a zlepšenie pracovných podmienok v tomto sektore. Napokon je potrebné začať diskusiu medzi štátom a poskytovateľmi platforiem a zahrnúť ich do procesov tvorby politiky na Slovensku.

„Nemusí to byť v určitom pohľade zlé, že proti tomu niekto protestuje, lebo sa otvára dialóg, ktorý možno do budúca dá aj nám väčšiu istotu v tom, čo robíme. Že zadefinuje presné pravidlá, lebo súčasná legislatíva je veľmi chaotická. Na druhej strane protestovať, že toto tu funguje 40 rokov a teraz príde niečo nové a berie nám to zákazníkov, je choré už len z toho pohľadu, že svet sa vyvíja. Hotel si nikdy nemohol dovoliť nikto, kto nemal kapitál. Ale kúpiť si byt alebo nejakú nehnuteľnosť môže de facto každý.“